

1. Барлас Л.Г. Русский язык. Стилистика М.,1978.
2. Вомперский В.П. Проблемы современной филологии. М., 1965.
3. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей. М., 1961.с.8.
4. Белинский В.Г. Журнальные и литературные заметки. Л.,1954 с. 240.
5. Соколов А.Н. Теория стиля. М., 1968, с.14.
6. Икконилов С.Н. Стилистическая работа в процессе изучения русского языка. М., 1977, с.44.

References:

1. Barlas L. G. Russian language. Stylistics M., 1978.
2. vompersky V. p. Problems of modern Philology, Moscow, 1965.
3. Vinogradov V. V. The problem of authorship and the theory of styles. Moscow, 1961. p. 8.
4. Belinsky V. G. Journal and literary notes. L., 1954 p. 240.
5. Sokolov A. N. Theory of style, Moscow, 1968, p. 14.
6. Ikonnikov S. N. Stylistic work in the process of learning the Russian language. Moscow, 1977, p. 44.

Рецензент: к.филол.н., доцент Осмоналиева М.А.

УДК 159.923+37+800.89(0.45/0.46)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2019-2-18-24

Сарымсакова Аэлита Женишевна, Карагулова Махабат Керимбековна

Н. Исанов атындагы КМКТАУнун “чет тилдер” кафедрасынын филол.и.к.,
доценти

Н. Исанов атындагы КМКТАУнун “чет тилдер” кафедрасынын филол.и.к.,
доцентин м.а.

Сарымсакова Аэлита Женишевна, Карагулова Махабат Керимбековна

к.ф.н. доцент кафедры иностранные языки КГУСТА им. Н. Исанова
к.ф.н., и.о. доцента кафедры иностранные языки КГУСТА им. Н. Исанова

Sarymsakova Aelita Zhenishevna, Karagulova Mahabat Kerimbekovna

Ph.D. Associate Professor of the Department of Foreign Languages KSUCTA named
N. Isanov

Ph.D., acting Associate Professor Foreign Languages KSUCTA named N. Isanov

КОМПЬЮТЕРДИК ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫК ЛЕКСИКАНЫН НЕГИЗИ
ЖАНА МҮНӨЗДҮҮ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ЛЕКСИЧЕСКИЕ И ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ
КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОЛОГИЙ

LEXICAL AND CHARACTERISTIC FEATURES OF COMPUTER
TERMINOLOGIES

Аннотация: Макалада компьютердик терминологиялык лексиканын негизи жана мүнөздүү өзгөчөлүктөрү каралган.

Аннотация: В статье рассматриваются лексические и характерные особенности компьютерных терминологий.

Annotation: Lexical and characteristic features of computer terminology are considered in this article.

Негизги сөздөр: термин, информациялык, компьютердик, лексика, модел, колдонмо лингвистика, багыт, тил, илим, анализ, экстралингвистика.

Ключевые слова: термин, информационный, компьютерный, лексика, модель, прикладная лингвистика, направление, язык, наука, анализ, экстралингвистика.

Keywords: term, information, computer, vocabulary, model, applied linguistics, direction, language, science, analysis, extralinguistics.

Компьютердик лингвистика (computational linguistics) – тилди компьютерде моделдеп иштетүү максатын көздөгөн колдонмо лингвистиканын бир тармагы. Тилди компьютерде моделдөө жагынан информатика, жасалма интеллект, программалар теориясы өңдүү кибернетикалык багыттар менен тогошот. Жалпысынан компьютер аркылуу ишке ашырылган тил илиминдеги бардык багыттар компьютердик лингвистиканын объекти деп табылат.

Компьютердик лингвистикада камтылган негизги багыттар курамына кадимки тилди иштетүү (natural language processing), текстин синтаксистик, морфологиялык, семантикалык анализи, машина котормосу, суроо-жооп системалары (question answering systems), биликти башкаруу системалары (knowledge management systems, системы управления знаниями), сереп системалар (expert systems, экспертные системы), оозеки кептин таанымы, кептин синтези, информация издөө жүйөлөрү ж.б. маселелерди камтыйт.

Компьютердик лингвистика 1950-60 жылдары калыптана баштайт. Басылмалары эбегейсиз. АКШда бир жылда төрт жолу Computational Linguistics

атуу журнал чыгарылып, эки жылда бир жолу эл аралык COLING конференциясы өткөрүлүп турат.

Ар кандай тармактагы терминдердин иштелип чыгуусу менен бирге IT-терминдеринин өнүгүүсү – бул терминологиялык кубулуштардын катардагы процессии. Жалпы маалымат терминологиялар тармагында сөздүктөр жана терминологиялык иш атайын түзүүнүн, туура баа берүү жана карап түшүнүүгө негизделүүсү тийиш. Бул үчүн ар бирибизде терминдердин өнүгүүсүнүн жалпы эрежелери боюнча бекем түшүнүк болуусу шарт. Терминосистеманы өнүктүрүүнүн жалпы эрежелик татаалдыгы анын ичинде IT-терминологиянын тил жаатындагы көптөгөн багыттарын үстүртөн караганда, терминосистема көптөгөн факторлордун негизинде ишке ашырылуусу көргөзүлгөн. Мисалы, аларды лингвистикалык жана экстралингвистикалык деп бөлүп карасак болот. Келгиле, бул факторлорду адегенде экстралингвистикадан баштап талдап көрөлү. Маалымат – технологиялар чөйрөсүндө, экстралингвистикалык фактордун негизги себептеринен болуп төмөнкүлөр саналат:

- Жаңы билимдердин пайда болуусу (туулуусу). Илимдер чөйрөсүндө орточо 25 жыл аралыкта илимий сабактардын дисциплинасы эки эсеге өсүп төмөнкү көрсөткүчтөр менен аныкталат: а) аталышы. б) пайда болгон мезгили (биринчи басылмадан акыркы түрүнө чейин). в) адабияттар (анын көлөмү, түрлөрү, монографиясы, документтер, макалалар). г) институттар (илимий-изилдөө институттары, кафедра, бөлүмдөр). д) кадрлар (илимий мектептер, курстар, жетектөөчү адистер). е) предметтер максаттары жана милдеттери. ж) теория (чындыктар, баа берүү, илимий изилдөө ыкмалары). з) тил – терминология жана анын абалы, илимдер арасында учурдагы баскычы.

Жаңы илимдердин багыты үч негизги моделде өндүрүлөт: 1. Илимдин жаңы багыттарынын натыйжасында ошол предметтик областа бүчүр алышы, мисалы: котормо – машиналык котормо. 2. Алардын кесилишинде эки илимдер ортосундагы өз ара аракеттенүүсүнүн натыйжасы катары, мисалы: кибермедицина, нейроинформатика, компьютердик лингвистика. 3. Комплекстик илимдер жана дисциплиналар. Бул илимдер бир катар өз ара аракеттенүү менен түзөлгөн – компьютер илими (компьютинг социалдык жана компьютердик илимдердин өз ара мамилеси).

- Хронологиялык (убактылуу) фактор да терминдердин табиятын аныктоодо маанилүү ролду ойнойт. Белгилүү болгондой, байыркы булактарда базалык терминдин негизги шарттарынын жалпы лексикасы болуп эсептелген. Кыязы, мындай терминдер үлүшү илим жана технологияда жогору болмок. Байыркы грек жана латын терминологиясынын этимологиясы бир топ илимдерге мисалы: медицинада, биология илиминде, юриспруденцияда антикалык мезгилде сөз түрүндө колдонулган. Жаңы илимдер болсо ошолордун

негизинде жалпы лексикалык терминдерди жаратышты. Натыйжада, базалык терминдердин жаралуу системасы илимде татаал жана атайын негиз катары шартталып баратат. Мисалы: маалымат-технология чөйрөсүндө «термопрограммист» түшүнүгү тар мааниде башкача айтканда туруктуу же убактылуу программа менен иштеген адам.

– Хронологиялык фактор билимдин буга чейин бар болгон системалардын негизинде төрөлгөн жана белгилүү бир убакыт менен терминдердин моделдик шарттарын, формасын түзүүгө жөндөмдүү экендиги байкалат.

– Билим чөйрөсүндөгү мүнөздөмө (характер области знания)- айрым учурда терминологиянын жана тутумдаштыруучу семантиканын өзгөчөлүктөрүн аныктайт. Мисалы, IT-терминология чоң бир тенденцияда гуманитардык терминдерден тактыгы жогору болуп айырмаланып турат.

– Терминдерди колдонуудагы областар (оозеки же жазуу түрүндө тил адистери, кадрларды даярдоо, башкаруу системалары, продукт стандарттары ж.б). Аларды ишке ашыруудагы тийгизген таасирлер (стандарттар, жоболор).

Терминдерди пайдалануунун жаңы областарында автоматтык маалымат системалар, башкаруу, экспорттук системалар ж.б. карата белгилүү бир талаптар каралат. Терминдердин туруктуулугуна жана сиңилип жайылуусу керектөөчүлөрдүн чөйрөсүнө байланыштуу. Пайдалануучулардын чөйрөсү канчалык кең болсо, терминдердин өсүүсү ошончолук кененирээк алкакта болот.

IT-терминосистемага келсек, ал өзүнүн салыштыруу жаш пайдалануучулардын чөйрөсү менен туруктуу жана өз алдынча система боло алды. Ошондой эле күнүмдүк оозеки байланышта жана анын менен бирге башка сфераларга да өзүнүн таасирин көргөздү. Бул мыйзамдар терминдерди колдонууда каршы натыйжаны берүүсү аз деңгээлде. Тескерисинче жогорудагы эрежелерди колдонуу менен биз терминдердин туруктуу системасын негиздей алабыз. Бул үчүн биринчиден төмөнкү лингвистикалык факторлорго коңул бөлүшүбүз керек:

– Синонимдик терминдердин мааниси анын ичинде мисалы: туш-тушка тараган синонимдердин мааниси- инструмент жана документ, программа жана анын түзүлүшү. Бул айырмачылыктар бизге ар кандай маанини берүүсүн түшүндүрөт жана синонимдердин айырмасын жана семантикадагы мурунку синонимдерди толтурганга өбөлгө түзөт. Ошондуктан азыркы синонимдер жаңы түшүнүктөрдү атоо үчүн колдонулушу мүмкүн. Бул көз карашта синонимдеги эң кызыктуу маселе болуп компьютердик терминдер жана микросхеманын көпүрөсүн карасак болот.

Микросхема – бул микроэлектрондук татаал түзүлүш, бир жарым өткөргүч чип иштелип калыптынып бүтпөгөн корпус. Көпүрө (мост)- бул да микросхема, байланышты туташтыруучу борбордук кызматты аткарат. Башталышында микросхема жана көпүрө (мост) микрочипти түшүндүргөн синонимдер болушкан. Компьютердик технологиянын өнүгүүсү менен «көпүрө» маанилүү болуп бара жатат. А «микросхема» – дагы деле «кристалл» болуп саналат. Расмий окшоштук жагынан терминдердин паронимиясын көргөзөт. Көп маанилүүлүктүн пайда болуусу менен, башка объектилердин сапатын, жана аталышына айырма берет. Мисалы, «Volume» деген англис сөзү, баштапкы мааниси «көлөм, тыгыздык» бир объекттин мөнөздөмөсүн берет.

Бирок маалымат технологиялардын өнүгүүсү менен сөздүк жаңы мааниси пайда болду.

– Терминдеги көп маанилүүлүк омонимияга барып такалат, башкача айтканда ар кандай сферада сөздүн эки же андан ашык көз карандысыз терминдер пайда болот. Мисалы, шина (автомобилдик жана информациялык), диск (лазердик жана омуртка аралыгы (межпозвоночник)), пршивка (тазалуу, күйгүзүү) – программалык документти же инструмент, металл.

Маалымат технологиялар сферасында терминология социалдык диалог болуп каралат. Мисалы, стандарттык адабият жана адабияттык эмес, кесиптик коомдук диалект болуп саналат. Стандарттык бөлүк – бул профессионалдык компьютердик терминология, ал сейрек жана жогорку техникалык шарттарды камтыйт. Жалпы лексикалык негизди интернет лексикасы жана колдонуулучу лексика түзөт. Бул чөйрөнүн негизги өзгөчөлүгү: компьютер бир кесиптин адистери тарабынан гана эмес, баардык курактагы жана баардык кесиптердин пайдалануучулары колдоно алат. Интернет булл «жаштардын аймагы». Бул айрыкча компьютердик лексиканын функциясын жана эң негизгиси оозеки диалектисин түзүүгө өтө зор мааниге ээ.

А.С. Рыбаковдун пикири боюнча «Бүгүнкү күндө жаштар арасында, өзгөчө интернет ресурстарын активдүү колдонуучулардын арасында жаңы «жаргонизмдер» башкача айтканда «компьютеризм» же «интернетизм» жана «рунетизм» деген түшүнүктөр туулду». Ооба, бул өз оордунда жаргонизмдер, бирок лингвистикада жалпы сленгдик лексика болуп саналат.

Компьютердик лексиканын сферасы токтоосуз өнүгүүдө жана англис тилинин лексикасы менен үзгүлтүксүз байланышта. Анын ички жол жобоолорун иштеп чыгуу, терминдердин лексикалык синониминин тез өнүгүүсүнүн жаргонизмдерге гага эмес жалпы негиздеги лексикага алып келет.

Англис тили ИТ-технологиялар тармагында, дегеле баардык сферада терминдердин булагы болуп калды. Бул компьютердин, маалымат

технологиялардын өнүгүүсү, келип чыгуусу англис тилдүү дүйнөдө негизделгенине байланыштуу, мисалга эң биринчи орунда АКШны алсак болот.

Список использованной литературы:

1. Володина М.Н. Теория терминологической номинации. – М.: Издательство Моск. университета, 1997. – 180 с.
2. Ермакова О.И. Этика в компьютерном жаргоне // Логический анализ языка: Языки этики: сб. науч. тр. / под ред. Н.Д. Арутюновой. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 246-253.
3. Кыргыз тилинин компьютердик лингвистикасынын негиздери. – Түз.: Садыков Т., Жумалиева Г.Э., Түмөнбаева М.Ж., Шаршембаев Б. – Б.: Имак Офсет, 2015. - 400 б.
4. Рыбакова А.С. Словообразовательные процессы в сфере английской компьютерной терминологии. // Наука и школа. – М.: Издательство Прометей, 2012, № 5. – С.41-44.
5. Сарымсакова А.Ж., Айдарова Л.А., Шаршенбек кызы Назира. Компьютерные технологии в преподавании иностранных языков. Вестник Кыргызстана. -Бишкек, №1, 2019.
6. Штурц И. В. Основы словесной коммуникации в сфере информационных технологий: учебное пособие. – СПб.: Изд-во Политехн. университета, 2010. – 184 с.

References:

1. Volodina M. N. Theory of terminological nomination. - Moscow: Mosk Publishing house. University press, 1997. – 180 с.
2. Ermakova O. I. Ethics in computer jargon / / Logical analysis of language: Languages of ethics: collection of scientific Tr. / ed. by N. D. Arutyunova. - Moscow: Languages of Russian culture, 2000. - Pp. 246-253.
3. Kyrgyz tilinin computerdik lingvistikasynyn negizderi. - ACE.: Sadykov T., Zhumaliev G. E., Tumonbaeva M. Zh., Sharshembayev B.-B.: Imak Offset, 2015. - 400 b.
4. Rybakova A. S. word-Formation processes in the sphere of English computer terminology. // Science and school. - Moscow: Prometheus Publishing house, 2012, no. 5. - P. 41-44.
5. sarymsakova A. Zh., aidarova L. A., Sharshenbek kyzy Nazira. Computer technologies in teaching foreign languages. Bulletin Of Kyrgyzstan. - Bishkek, No. 1, 2019.

6. Shturts I. V. Fundamentals of verbal communication in the field of information technologies: textbook. – SPb.: Publishing house of Polytechnical Institute. University, 2010. - 184 p.

Рецензент: к. филол.н., доцент Жапаров Н

УДК 159.923+37+800.89(0.45/0.46)

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2019-2-24-29

Сарымсакова Аэлига Женишевна, Карагулова Махабат Керимбековна

Н. Исанов атындагы КМКТАУнун “чет тилдер” кафедрасынын филол.и.к.,
доценти

Н. Исанов атындагы КМКТАУнун “чет тилдер” кафедрасынын филол.и.к.,
доцентин м.а.

Сарымсакова Аэлига Женишевна, Карагулова Махабат Керимбековна

к.ф.н. доцент кафедрасы иностранные языки КГУСТА им. Н. Исанова
к.ф.н., и.о. доцента кафедрасы иностранные языки КГУСТА им. Н. Исанова

Sarymsakova A.Zh. Karagulova M.K.

Ph.D. Associate Professor of the Department of Foreign Languages KSUCTA named
N. Isanov

Ph.D., acting Associate Professor Foreign Languages KSUCTA named N. Isanov

**ТЕРМИН БОЮНЧА ТУШУНУК. ИЛИМИЙ-ТЕХНИКАЛЫК
ТЕРМИНДЕРДИ ИЗИЛДӨӨЛӨРДҮН НЕГИЗГИ МАСЕЛЕЛЕРИ**

**ПОНЯТИЕ ТЕРМИН. ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ИССЛЕДОВАНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ**

**CONCEPT OF TERMS. MAIN PROBLEMS OF RESEARCH OF
SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMS**

Аннотация: Бул макалада илимий-техникалык терминдерди изилдөөдө негизги маселелери каралган.

Аннотация: В этой статье рассматриваются основные проблемы исследования научно-технических терминов.

Annotation: Main problems of research of scientific and technical terms are considered in this article